

УДК 373.3.091.33:811.111

М.Г. Гулішевська
м. Вінниця, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКОЇ) В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Національна доктрина розвитку освіти XXI століття провідною метою української освітньої системи проголосила розвиток особистості та забезпечення соціально-педагогічних умов для творчої самореалізації особистості й виховання покоління, здатного ефективно працювати і навчатися впродовж усього життя.

Тому й виникла суттєва необхідність спрямування педагогічних зусиль на творчу самореалізацію сутнісних сил учнів — їх мотивів, здібностей, практичних умінь, життєвих цінностей, здатності постійно створювати особистісно й соціально значимі освітні продукти. В повній мірі розкрити творчі здібності молодших школярів на уроках іноземної мови можливо завдяки евристичному навчанню.

Аналіз попередніх досліджень. Результати аналізу наукових праць виявили низку досліджень, присвячених проблемі впровадження евристичного навчання в навчально-виховний процес, зокрема праці В. Андрєєва, М. Бурди, Ю. Колягіна, Д. Пойя, Г. Саранцева, О. Скафи, В. Соколова, Л. Фрідмана, А. Хуторського та ін. Щодо евристичного навчання в початковій школі, то в цьому напрямі працюють такі науковці як О. Голюк, Р. Загоруй, А. Коломієць, Г. Тарасенко. Аналіз публікацій вищезазначених авторів вказує на те, що в навчально-виховному процесі учнів початкової школи евристичне навчання застосовується вельми епізодично.

Тому постає завдання розглянути поняття евристичного навчання та можливість його застосування на уроках іноземної мови в початковій школі.

Мета статті — визначити методи й прийоми евристичного навчання, які можна застосовувати на різних етапах формування лексичних навичок з англійської мови учнів початкової школи.

Ми виходимо з того, що на теперішній день від учнів початкової школи вимагаються такі якості, як ініціативність, винахідливість, креативність під час виконання навчальних завдань. Формування цих якостей неможливе без уміння працювати самостійно, творчо. Тому ми звертаємось до **евристичного навчання**, яке передбачає відмову від готових знань, від їх репродукції, а базується на самостійному їх пошуку.

Під поняттям **дидактична евристика** А. Хуторський розуміє теорію навчання, яка визначає систему цілей, закономірностей, принципів, змісту, технології, форм, методів і засобів, що забезпечують самореалізацію та освітній розвиток учнів і вчителів у процесі створення ними освітніх продуктів у різних галузях знань і діяльності [9].

А. Хуторський справедливо зазначає, що основною характеристикою евристичного

навчання є створення учнями освітніх продуктів у навчальних предметах і побудова власних освітніх траєкторій у кожній із освітніх галузей. Під освітньою продукцією він розуміє, по-перше, матеріалізовані продукти діяльності учня у вигляді суджень, текстів, малюнків, виробів тощо; по-друге, зміни особистісних якостей учня, які розвиваються в навчально-виховному процесі. Обидві складові — матеріальна та особистісна, створюються одночасно під час конструювання учнем індивідуального освітнього процесу [там само].

Традиційний зміст освіти ускладнює конструювання учнями власних знань. У навчальних програмах, посібниках, підручниках світ реальних об'єктів поданий готовими поняттями, ідеалізованими продуктами пізнання, які отримали не учні, а спеціалісти, вчені, автори підручників. Вивчення учнями інформації про чужі знання практично не залишає місця для створення ними власних знань про реальний світ.

Ця проблема в евристичному навчанні вирішується шляхом зміни методології навчання: спочатку учням у якості освітнього об'єкта пропонують реальні, а не ідеальні об'єкти пізнання. Вчитель навчає учнів способам пізнання реальних об'єктів і конструюванню добутих знань. Вивчаючи об'єкт реального світу, молодші школярі шукають і створюють знання про нього, тобто ідеальні теоретичні факти, поняття, закономірності, усвідомлюючи створені знання й способи пізнання, школярі фіксують їх у вигляді особистісного освітнього продукту, що дозволить потім використовувати їх для наступного пізнання реального світу.

Необхідними складовими методики, процесу евристичного навчання іноземної мови в початковій школі повинні бути методи, прийоми, форми і засоби навчання, які активізують пізнавальну діяльність і організують її так, щоб унаслідок такої діяльності учні отримували новий продукт, нові для них знання і способи діяльності. З.Слепкань підкреслює, що вибір методів і прийомів навчання залежить, насамперед, від поставлених цілей і завдань, тобто цілей і завдань розвитку, змісту навчального матеріалу, конкретних умов класу, які визначаються рівнем підготовки учнів до сприйняття нового, їх пізнавальними потребами, сформованістю інтелектуальних навичок і вмінь, саморегуляції [8].

За В. Андреевим, **евристичні методи навчальної діяльності** — це система евристичних правил діяльності педагога (методи викладання) і діяльності учня (методи навчання), розроблені з урахуванням закономірностей і принципів педагогічного управління та самоврядування особистості з метою розвитку інтуїтивних процедур діяльності учнів у виконанні творчих завдань [1].

Під **евристичними прийомами** О. Скафа розуміє особливі прийоми, які сформувалися в процесі розв'язання одних задач і більш-менш свідомо переносяться на інші [7].

Ми зупинимося детальніше на характеристиці деяких спеціальних евристичних методів і прийомів, які слід використовувати на різних етапах формування лексичних навичок у процесі евристичного навчання англійської мови в початковій школі.

Зміст мовлення виражено у словах, тому вивчити іноземну мову — це означає оволодіти необхідним запасом слів, щоб називати ними предмети, дії, стан. Навчання необхідного мінімуму слів є найважливішим завданням учителя, крім того, учні мають навчитись надавати слову потрібної граматичної форми під час побудови висловлювання та впізнавати, осмислювати її при аудіюванні та читанні.

Ураховуючи вікові особливості молодших школярів, програмою передбачено лише вибіркові граматичні положення, знання яких обов'язкове для розуміння навчальних текстів, вправ, комунікативно-мовленнєвої діяльності школярів. Найчастіше слід спиратися на схильність учнів цілісно сприймати і запам'ятовувати слова, фрази, зразки граматичних структур і застосовувати їх у знайомих ситуаціях спілкування.

Оволодіння формою слова та його змістом здійснюється тоді, коли учні багаторазово вимовляють слова вголос у різноманітних ситуаціях. У процесі такої діяльності формуються лексичні навички говоріння. Для висловлення думки потрібно пригадати слова, які за значенням відповідають її змісту і образним уявленням. Перша операція лексичної навички говоріння — автоматизоване добирання слів. Оскільки одночасно з цією операцією з довготривалою пам'яті

постає фразовий стереотип речення, то дібраним словам надають граматичної форми, яка відповідає фразовому стереотипу. Другою операцією лексичної навички є граматично правильне сполучення слів у реченні. Обидві операції здійснюються миттєво, однак на початковому етапі їх можна вивчати послідовно. Згодом операції мають поєднуватися в одну навичку [4].

Згідно з теорією дидактичної евристики, зовнішній освітній продукт учня забезпечує одержання ним внутрішнього освітнього продукту, тобто зміну знань, досвіду, здібностей, способів діяльності та інших особистісних якостей. Оскільки для початкової школи характерна установка на оволодіння мовною діяльністю на іноземній мові, то процес навчання говорінню може розглядатися як евристична навчальна діяльність. Підкреслимо, що саме зародження мови вже є творчим процесом, тому що вона буває різноманітною по своєму зовнішньому і внутрішньому оформленню.

Евристична дидактика має цілий ряд методів і прийомів, на основі яких можуть бути побудовані специфічні евристичні вправи, які, в свою чергу, організують евристичний процес навчання іноземної мови.

Одним із евристичних прийомів, які можна застосовувати при вивченні лексичного матеріалу іноземної мови в початковій школі, є прийом **асоціювання**, суть якого полягає в знаходженні асоціацій до окремих слів, фраз, текстів. Використання цього прийому сприяє формуванню в учнів уміння швидко знаходити найбільш вдалий мовний засіб, оскільки чим ширше асоціативні поля і довше асоціативні ряди, тим багатшою є мова. На основі асоціювання можна створювати будь-які тексти. Наприклад, учитель пропонує учням прочитати текст, у якому йдеться про кімнату Анни (для кращого сприймання слід використовувати ілюстрацію (рис. 1)), потім, застосувавши евристичний прийом асоціювання, ускладнює завдання і пропонує описати власну кімнату.

1. Look at the picture of Ann's room and read the text about it.

Ann lives in a nice flat on the second floor in a new building. Her flat is large. It has three rooms. Ann has her room. It is large and light. There is one small window in the room.

There is a nice carpet on the floor. In the middle of the room there is a bed where Anna is sitting. On the left of the window there is a closet and lots of shelves. Near the closet a big clock is hanging on the wall. Under the clock there is a chest of drawers. Opposite the window there is a table and chair. On each side of the table there are bookshelves. On the table there is a PC.

Ann likes her room very much.

Рис. 1.

2. Remember how your room looks like and describe it.

Прийом **складання з декількох між собою мало зв'язаних слів тексту** допоможе навчити учнів знаходити зв'язки між елементами, які, на перший погляд не мають нічого спільного. Наприклад, учитель пропонує молодшим школярам скласти невелику розповідь використовуючи наступні слова: morning (ранок), go (йти), a teacher (вчитель), a dining room (їдальня), workout (тренування), lessons (заняття), stroll (прогулянка), evening (вечір).

Наступний евристичний прийом — **особиста емпатія** — сприяє розвитку уяви, оригінальності і гнучкості мислення учнів. Завдяки чуттєво-образним та мисленневим уявленням молодші школярі «занурюються» в виучуваний об'єкт чи образ, намагаються відчути і пізнати його зсередини. Щоб допомогти цьому вчитель пропонує сконцентруватись на

фотографії (рис. 2).

«Try to «become» one of the images presented here (on a background, only silhouettes of five people are visible in the sunset). Answer the following questions: («Спробуйте «вжитись» у один із, представлених тут, образів (на фоні заходу сонця видно тільки силуети п'яти людей). Дайте відповіді на наступні запитання:) What time of day is it? (Який зараз час доби?). What do you feel: cold or warm? (Що Ви відчуваєте: холод чи тепло?) Can you feel any smells? (Чи відчуваєте Ви які небудь запахи?) What is there around you? (Що знаходиться навколо Вас?) What colors do you see? (Які кольори Ви розрізняєте?) What do you feel about these people? (Які почуття виникають у Вас по відношенню до цих людей?) Do you speak, and if so then what do you say? (Чи розмовляєте ви, якщо так то про що ваша розмова?) Retell your conversation and express yours feelings using a foreign language. (Передайте вашу розмову і виразіть свої почуття іноземною мовою).

Рис. 2.

Друга частина вправи демонструє, яким чином може бути використаний евристичний прийом **зміна ролевих функцій** для навчання іншомовного мовлення учнів. Прийом вчить молодших школярів розв'язувати проблемні завдання способом мисленнєвої зміни їх позиції та ролі, що сприяє головним чином розвитку гнучкості їхнього мислення. Так, учням пропонується доповнити діалог між батьками і дітьми.

– The sunset is- one of the most beautiful natural phenomena. Actually, it would be observed in summer in open spaces — in the steppe or at the sea, where the horizon line is easily visible.

– During the sunset clouds e getting amazing colors the seawater reflects seawater the sky and the path of the sun rays is running on its surface.

– The city has a good sunset in its own way.

– The summer day is practically over. The sun is slowly flowing into the horizon. It is not so scorched and dazzled as during the day, and it is softly warming everything around with its warm evening rays.

– The nature is dying at the moment, it is becoming quieter and quieter. There are almost no roaring of cars and noise of human voices. The disc of the sun is acquiring bright orange color and is becoming closer to the earth. Now the sun is illuminating the clouds in the sky from below, blossoming in gold.

– When the sun touches the bottom edge of the horizon, the evening gets covered with the twilight. If there are many clouds in the sky, they are blossoming in all the colors of the event - from bright yellow to muted purple. At the other end of the sky the pale sickle of the moon is coming.

– A large orange sun is burning in a farewell way and is slowly disappearing. At first it seems that it is moving very slowly, running the rays on the branches of trees and windows of the houses, and then sharply dives into the horizon. The earth is sinking into the twilight. And there is still some dim glow in the sky at the place where the sun has already disappeared.

– It is getting dark quickly and the first star appears in the sky the first star. There comes a night.

– Захід сонця — одне з найчарівніших явищ природи. Найкраще його спостерігати влітку на відкритих просторах — у степу або на морі, там, де добре проглядається лінія горизонту.

– Під час заходу сонця хмарини неймовірних кольорів у небі віддзеркалює морська вода, і ще по ній біжить доріжка сонячного світла.

- У місті захід гарний по-своєму.
- Догорає літній день. Сонце повільно хилиться до обрію. Воно вже не таке палюче й сліпуче, як удень, а м'яко пригріває теплими вечірніми променями.
- Природа завмирає, стає все тихіше і тихіше. Майже не чути гулу автомобілів та гомону людських голосів. Диск сонця набуває яскраво-помаранчевого кольору і стає тим більший, чим ближче спускається до землі. Тепер сонце підсвічує хмари на небі знизу, розцвічуючи золотом.
- Коли сонце торкається нижнім краєм горизонту, спадають вечірні сутінки. Якщо на небі багато хмарин, вони розцвічуються усіма фарбами заходу — від яскраво-жовтої до приглушено фіолетової. На іншому краї неба проступає бляклий серпик місяця.
- Велике помаранчеве сонце прощально палає, повільно зникаючи з виду. Спочатку здається, що воно рухається дуже повільно, пробігаючи променями по гілках дерев і вікнах будинків, а потім різко пірнає за обрій. Земля занурюється в сутінки. А в небі ще деякий час тьмяна заграва в тому місці, де сховалося сонце.

Швидко темніє, і в небі спалахують перші зірки. Настає ніч...

Мета евристичного прийому **незакінчені історії** полягає в розвитку в учнів уміння складати розповідь, застосовуючи творче мислення.

Наприклад, учням пропонується початок розповіді, продовження якої вони мають придумати самостійно, виконуючи при цьому наступні вимоги: дії відбуваються в одному приміщенні (будинку, школі, в магазині, тощо); діючих осіб має бути двоє чи троє; події відбуваються протягом дня; розповідь повинна мати діалоги.

Today is a beautiful Sunday day. I woke up, quickly washed myself and had breakfast. And my mother said that today(Сьогодні гарний недільний день. Я прокинувся, швидко вмився і поснідав. І моя мама сказала, що сьогодні.....)

Також можна використовувати метод **«якщо б»**. Наприклад, таке завдання «What would happen if all people lost their names?» («Що станеться якщо у всіх людей зникнуть імена?») або «What would happen if all the letters of the alphabet reversed?» («Щоб було якби всі букви алфавіту помінялися місцями?») Виконання учнями подібних завдань не тільки розвиває їх здатність уявляти, але й дозволяє краще зрозуміти будову реального світу, взаємозв'язок усього зі всім у ньому, фундаментальні основи різних наук.

Висновок. Розглянувши поняття евристичного навчання ми дійшли висновку, що воно передбачає відмову від репродукції знань, а базується на самостійному пошуку останніх. Це надає безліч можливостей для розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Проаналізувавши евристичні методи і прийоми, ми виділили ті, які найкраще підходять для процесу формування лексичних навичок з англійської мови учнів початкової школи.

Кожен із описаних вище евристичних прийомів у процесі навчання учнів англійської мови може бути реалізованим по-різному у залежності від навчального змісту, цілей і умов навчання та здібностей молодших школярів. Побудовані на основі цих методів і прийомів завдання допоможуть досягти того, щоб мова учнів стала більш яскравою, виразною, оригінальною, а також допоможуть розвитку їх творчої активності.

Література:

1. Андреев В.И. Эвристика для творческого саморазвития: учебное пособие / В.И. Андреев. — Казань, 1994. — 247 с.
2. Маглели А. Эвристические методы обучения иностранному языку как условие творческой самореализации учащихся / А. Маглели // English, 1 сентября. — 2011. — № 7. — С. 5-7.
3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої. — К.: Ленвіт. — 2002. — 328 с.
4. Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. Підручник / Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова та ін. — К.: ВЦ «Академія». — 2010. — 328 с.
5. Прач В. С. Евристичне навчання математики: подорож у світ евристики : факультативний курс для учнів

гуманітарного напрямку / В. С. Прач, О. І. Скафа. — Донецьк : Ноулідж, 2012. — 275 с.

6. Ротаньова Н. Математика на дозвіллі: перші знайомства з евристиккою : навч. посібник для учнів 5-6 класів / Н. Ротаньова, Д. Дьяченко ; під ред. проф. О. І. Скафи. — Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. — 84 с.

7. Скафа Е. И. Эвристическое обучение математике: теория, методика, технология: монография / Е. И. Скафа. — Донецк: Изд-во ДонНУ, 2004. — 439 с.

8. Слепкань З.И. Психолого-педагогические основы обучения математике: метод. пособие / З.И. Слепкань. — К.: Рад. школа, 1983. — 192 с.

9. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. / А.В. Хуторской. — М.: Изд-во МГУ, 2003. — 416 с.

У статті виділені методи і прийоми евристичного навчання, які слід застосовувати для процесу формування лексичних навичок з англійської мови учнів початкової школи.

Ключові слова: евристичне навчання, евристичні методи і прийоми, англійська мова.

В статье выделены методы и приемы эвристического обучения, которые следует применять для процесса формирования лексических навыков английского языка учащихся начальной школы.

Ключевые слова: эвристическое обучение, эвристические методы и приемы, английский язык.

The article highlights the methods and receptions of heuristic learning which can to be applied to the process of forming English lexical skills of the pupils at elementary school.

Keywords: heuristic learning, heuristic methods and techniques, the English language.